testibus contigerit, sed eo quod urget, et imminet, repleto, vel deposito iterum solita per testamenti factionem adimpleri. Et si quidem a testatore aliquid fiat testibus paulisper separatis, *cum coram his facere aliquid naturale testator erubescat* : iterum introductis testibus consequentia factionis testamenti procedere. Si tamen in quendam, vel quosdam testium aliquid tale contingat : si quidem ex brevi temporis intervallo necessitas potest transire : iterum eorundem testium reversum expectari, et solennia peragi [sancimus.] Sin autem longiore spatio refectio fortuiti casus indigeat, [et] maxime si salus testatoris periclitantis immineat : tunc illo, vel illis testibus circa quos aliquid tale eveniet, separatis alios surrogari et ab eo, vel ab eis, tam testatorem, quam alios testes sciscitari, si ea, quæ eorum præsentiam antecedunt, [omnia] coram his processissent. Et si hoc fuerit undique manifestum : jubemus, tunc eos, vel eum una cum aliis testibus ea quæ oportet facere, etsi in medio subscriptiones testium jam fuerant subsecutæ. Sic enim, et naturæ medemur, et mortuorum elogia in suo statu facimus permanere. — § 1. Cum autem constitutione [97], quæ de testamentis ordinandis processit, caveatur, quatenus septem testium præsentia in testamentis requiratur, et subscriptio a testatore fiat, vel ab aliquo pro eo, et constitutio sic edixit, *octavo subscriptore adhibito* : et quidam testamentum suum omne manu propria conscripsit, et post ejus literas testes adhibiti [suas] subscriptiones supposuerunt, aliaque omnia solenniter in testamento peracta sunt, et testamentum ex hoc dubitabatur, an irritum factum esset : eandem constitutionem corrigentes sancimus, *si quis sua manu totum testamentum, vel codicillum conscripserit, et hoc specialiter in scriptura reposuerit, quod hæc sua manu confecit : sufficiat ei totius testamenti scriptura*, et non alia subscriptio requiratur [neque ab eo,] neque pro eo ab alio : sed sequantur hujusmodi scripturam, et literæ testium, et omnis quæ expectatur observatio : et sic testamentum validum, et codicillus, si quinque [98] testium literæ testatoris scripturæ coadunentur, in sua firmitate remaneant, et nemo callidus machinator hujusmodi iniquitatis in posterum inveniatur. — Dat. 6 kal. april. *Constantinop.* Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

29. *Idem*, A. Joanni P. P.

Jubemus, omnino testatorem [99], si vires habeat ad scribendum, nomen *heredis*, vel *heredum* in sua subscriptione, vel in quacunque parte testamenti ponere : ut sit manifestum, secundum illius voluntatem hereditatem esse transmissam. Sin autem forsitan ex morbi acerbitate, vel literarum imperitia hoc facere minime potuerit : testibus testamenti præsentibus, nomen, vel nomina heredis, vel heredum ab eo nuncupari [100], ut omnimodo sciant testes, qui sint scripti heredes : et ita certo heredis nomine successio procedat. Si enim talis est testator, qui neque scribere, neque articulate loqui potest [1] : mortuo [2] similis est, et falsitas in elogiis committitur. Quam, ut exul fiat a repub. nostra, maxime in testamentorum confectione, cupientes, hanc edictalem legem in orbem terrarum ponimus. Quod si non fuerit observatum, et nomen heredis, vel heredum [3] non fuerit manu testatoris scriptum, vel voce coram testibus nuncupatum : hoc testamentum [stare] minime patimur, vel in totum, si tota heredum nomina fuerint prætermissa : vel in ejus heredis institutionem, cujus nomen neque lingua, neque manus testatoris significavit. Sed ne aliqua forsitan oblivio testium animis incumbat, pluribus [4] interdum nominibus [heredum] expressis : ipsi testes in suis subscriptionibus (cum testator hæc non scripserit, sed nuncupaverit) eorum nomina subscribere non differant ad æternam rei memoriam. Sin vero ipse testator in qualicunque parte testamenti nomina heredum (sicut dictum est) scripserit : supervacuum est [postea] testes in sua subscriptione hæc exprimere : cum forsitan nec eos [5] scire testator suos heredes voluerit, et semel causa ex ipsius testatoris scriptura appareat. Oportet enim omnimodo, vel ex literis testatoris, vel ex voce quidem testatoris, literis autem testium qui ad elogium conficiendum fuerint convocati, nomina manifestari heredum. Quemadmodum enim in elogio quod sine scriptura conficitur, necesse est testatorem voce [6] exprimere nomen, vel nomina heredum : ita, et in testamentis per scripturam conficiendis, cum ipse testator manu sua scribere heredes, vel noluerit, vel minime potuerit, voce tamen ejus eos manifestari oportet. Quæ in posterum tantummodo observari censemus : ut quæ testamenta post [7] hanc Novellam nostri numinis legem conficiuntur, hæc cum tali observatione procedant. Quid enim antiquitas peccavit [8], quæ præsentis legis inscia, pristinam secuta est observationem? Scituris, et tabellionibus, et his, qui conficienda testamenta procurant, quod si aliter facere ausi fuerint, pœnam falsitatis non evitabunt, quasi dolose in tam necessaria causa versati. — Dat. kal. Mart. *Constantinop.* post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

In Authent. ut sponsa larga, § Quia vero, coll. 9, tit. 2, Novell. 119, cap. 9.

Et non observato eo, subvenitur testamentis, sive per se, sive per alium quis inscribat nomen heredis.

30. *Idem*, A. Joanni P. P.

Nostram provisionem, maxime circa ultima elogia defunctorum, nunc [etiam] extendi properamus. Unde cum invenerimus quasdam controversias veteribus juris interpretatoribus exortas, propter testamentum, quod legitimo modo conditum, septemque testium signa habens, postea fortuito casu, vel [per] ipsius testatoris operam lino toto, vel plurima ejus parte incisa, in ambiguitatem incidit : solitum ei præbemus remedium, sancientes, si quidem testator linum [9], vel signacula [10] inciderit, [vel abstulerit,] utpote ejus voluntate [11] mutata, testamentum non valere. Sin autem ex alia quacunque causa hoc contigerit : durante testamento scripto [heredes] ad hereditatem vocari, maxime cum nostra constitutio, quam pro tuitione testamentorum promulgamus, testatorem disposuerit, vel sua manu [12] nomen heredis scribere, vel si imperitia literarum, vel adversa valetudine, seu alio modo hoc facere non possit : testes ipsos audito nomine heredis, sub præsentia ipsius testatoris nomen heredis suis subscriptionibus declarare. — Dat. 15 kal. novemb. *Constantinop.* post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

31. *Idem*, A. Joanni P. P.

Et ab antiquis legibus, et a diversis retro principibus [13] semper rusticitati [14] consultum est, et in multis legum subtilitatibus stricta observatio eis remissa, quod ex ipsis rerum invenimus documentis. Cum enim testamentorum ordinatio sub certa definitione legum instituta sit : homines rustici, et quibus non est literarum peritia, quomodo possunt tantam legum subtilitatem custodire in ultimis suis voluntatibus? Ideoque ad Dei humanitatem respicientes, necessarium duximus per hanc legem eorum simplicitati subvenire. Sancimus itaque, in omnibus quidem civitatibus, et in castris orbis romani, ubi et leges nostræ manifestæ sunt, et literarum viget scientia : omnia quæ in libris nostrorum Digestorum seu Institutionum, et imperialibus sanctionibus, nostrisque dispositionibus in condendis testamentis cauta sunt, observari, nullamque ex præsenti lege fieri innovationem. In illis vero locis [15], in quibus raro inveniuntur homines literati, per præsentem legem rusticanis concedimus antiquam eorum consuetudinem [16] legis vicem obtinere : ita tamen, ut ubi scientes literas inventi fuerint : septem testes (quos ad testimonium convocari necesse est) adhibeantur, ut unusquisque pro sua persona subscribat. Ubi autem [17] non inveniuntur literati, septem testes etiam sine scriptura testimonium adhibentes admitti. Sin autem in illo loco minime inventi fuerint septem testes : usque ad quinque modis [18] omnibus testes adhiberi jubemus : minus autem nullo modo concedimus. Si vero unus, aut duo, vel plures fuerint literati, liceat eis pro ignorantibus literas, præsentibus tamen subscriptionem [19] suam interponere : sic tamen, ut ipsi testes cognoscant testatoris voluntatem : et maxime quem, vel quos heredes sibi relinquere voluerit : et hoc post mortem testatoris jurati deponant. Quod igitur quisque rusticorum (sicut prædictum est) pro suis rebus disposuerit, hoc omnimodo, legum subtilitate remissa, firmum validumque consistat. — Dat. 3 non. Jul. *Constantinop.* DN. Justiniano A. 4 et Paulino V. C. Conss. 534.*

TIT. XXIV.

DE HEREDIBUS INSTITUENDIS [1] ET QUÆ PERSONÆ HEREDES INSTITUI NON POSSUNT.

1. Imp. Titius Ælius Anton. A. Antestiano.

Qui deportantur [2], si heredes scribantur, tanquam [3] peregrini [4] capere

97. L. 21, vers. quod si literas, supr. eod. — 98. L. ult. § ult. infr. de codicillis. — 99. § 4, Inst. h. t.; N. 66, c. 1, § 1; *abrog.* N. 119, c. 9, Auth. prox. — 100. L. 21, pr. D. qui testam. fac. poss. — 1. L. 7, in fin. D. de supellect. leg. — 2. *Vide tamen* L. 15, vers. nec necessaria, supr. h. t. — 3. L. 25, D. qui testam. fac — 4. *Fac.* L. 8, vers. deinde exprimant, supr. tit. prox. — 5. L. 21, supr. h. t. — 6. L. 21, pr.; L. 25, D. qui testam. fac. poss. — 7. L. 7, supr. de legib. — 8. N. 66, c. 1, § 1. — 9. L. 28, § 1, D. de liberat. leg.; L. 1, § 8, D. si tab. testam. nullæ ex tab. — 10. L. 22, § 3, D. qui testam. fac. poss. — 11. L. 1 § 10, § ult. D. de bonor. possess. sec. tab. — 12. L. 29, supr. h. t. — 13. L. pen. supr. qui admitti ad bonor. possess. — 14. L. 3, § 23, D. de SC. Silan. — 15. N. 73, c. 9, vers. hæc autem. — 16. L. 1, infr. quæ sit longa consuet. — 17. N. Leon. 41, 43, in fin. — 18. *Abrog.* d. N. Leon. 41, 43, in fin. — 19. *Abrog.* N. Leon. 42.

Tit. XXIV. — 1. Lib. 28, D. 5; Lib. 2, Inst. 14. — 2. *Vide tamen* L. 13, § 1, D. de testam. milit. — 3. L. 6, § 2, D. h. t.; L. 10, § 6, D. de in jus voc.; L. 1, § 2, § 3, D. de legat. 3; *fac* L. 17, § 1, D. de pœnis. — 4. d. L. 1, § 2, § 3; L. 32, D. de jure fisci; *juncta* Auth. omnes peregrini, infr. com. de success.

non possunt, sed hereditas in ea causa est, in qua esset, si scripti non fuissent. — *Sine die et consule.*

2. Imp. Antoninus A. Cælitio.

Pater tuus, si ex residua parte heres institutus est, quam alter heres scriptus capere [5] non poterat, isque ad nullam partem hereditatis per conditionem suam admitti potuit : ex asse [6] heres extitit : nam *residui* [7] commemoratio etiam totum admittit. — P. P. 15 kal. Julii, *Romæ*, Duobus et Aspris Conss. 213.

3. Imp. Alexand. A. Vitali militi.

Cum proponas Alexandrum equitem testamento primo loco Julianum [8], *ut libertum suum* heredem instituisse, eique substituisse his verbis, *quod si ex aliqua causa primus heres hereditatem meam adire noluerit, vel non potuerit : tunc in locum ejus secundum heredem substituo Vitalem* : post mortem autem testatoris Julianum servum communem fuisse defuncti militis, et Zoili fratris ejus apparuerit : an tu ex substitutione admittaris, voluntatis est quæstio. Nam si credens eum proprium, et suum libertum heredem instituit, nec per eum ad alium quemquam hereditatem pertinere voluit, extitit conditio substitutionis : tibique hereditas delata est. Quod si verba substitutionis subscriptæ ad jus retulit, ut si nec per semetipsum alium fecisset heredem (potuit [9] enim, quamvis jubente domino, nolle adire) ita demum substitutus vocaretur, si tamen paruerit domino, et adierit, substitutioni locus non est. — P. P. 6 kal. Maji, Maximo 2 et Æliano Conss. 224.

4. Imp. Gordianus A. Ulpio.

Si pater tuus eum quasi [10] *filium* [*suum*] heredem instituit, quem falsa opinione ductus suum esse credebat, non instituturus, si alienum nosset, isque postea subditus esse ostensus est : auferendam [11] ei successionem, divorum Severi et Antonini placitis continetur. — P. P. pridie non. octob. Pio et Pontiano Conss. 239.

5. *Idem*, A. Cassiano.

Non ideo minus uxor tua jure heres videtur instituta, quod non uxor, sed *affinis* [12] testamento nominata est. — P. P. 5 kal. octob. Gordiano A. 2 et Pompeiano Conss. 242.

6. Impp. Philippus A. et Philippus C. Antonio.

Si compensandi debiti [13] gratia uxor maritum fecit heredem : desiderio tuo præter portionem hereditatis debitum [quoque] restitui postulantis, non tantum juris severitas, verum etiam defunctæ voluntas refragatur. — P. P. kal. Mart. Præsente et Albino Conss. 247.

7. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Pizoni.

Nec apud peregrinos fratrem [sibi] quisquam per adoptionem facere poterat. Cum igitur, quod patrem tuum voluisse facere dicis, irritum fit, portionem hereditatis, quam is, adversus quem supplicas, velut adoptatus frater heres institutus tenet, restitui [tibi] præses provinciæ curæ habebit. — P. P. 3 non. dec. Diocletiano 2 et Aristobulo Conss. 285.

8. *Iidem*, AA. Hadriano.

Collegium, si nullo speciali [14] privilegio subnixum sit, hereditatem capere non posse dubium non est. — P. P. 10 kal. Jun. ipsis 4 et 3 AA. Conss. 290.

9. *Iidem*, AA. et CC. Juliæ.

Extraneum etiam, *cum* [*quis* [15]] *moreretur*, heredem scribi [sibi] placuit. — P. P. 16 kal. novemb. *Sirmii*, AA. Conss.

10. *Iidem*, AA. et CC. Asclepiadæ.

Neque per se heredes institutos, quibus hoc concessum non est, neque per servos [16] proprios hereditatem posse quærere, juris dictat ratio. — S. 16 kalend. septemb. *Sirmii*, CC. Conss. 293.

11. Impp. Theodos. et Valent. AA. Hierio P. P.

Extraneum etiam penitus ignotum [17] heredem quis instituere potest. — Dat. 11 kal. Mart. *Constantinop.* Felice et Tauro Conss. 428.

12. Imp. Leo A. Erythrio P. P.

Hereditatis, vel legati, seu fideicommissi, aut donationis titulis domus, aut annonæ civiles, aut quælibet ædificia, vel mancipia, ad jus inclytæ urbis [18], vel alterius cujuslibet civitatis pervenire possunt. — Dat. 5 kal. Mart. Martiano et Zenone Conss. 469.

13. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

Quotiens certi quidem ex certa re [19] scripti sunt heredes, vel certis rebus pro sua institutione contenti esse jussi sunt, quos legatariorum [20] loco haberi certum est : alii vero ex certa parte, vel sine parte, qui pro veterum legum tenore ad certam unciarum institutionem referuntur : eos tantummodo omnibus hereditariis [21] actionibus uti, vel conveniri decernimus, qui ex certa parte, vel sine parte scripti fuerint, nec aliquam deminutionem earundem actionum occasione heredum ex certa re scriptorum fieri. — Dat. 8 id. april. *Constantinop.* Decio V. C. Conss. 529.

14. *Idem*, A. Joanni P. P.

Cum in libris Ulpiani, quos ad Masurium Sabinum scripsit, talis species relata sit, hanc apertius expedire nobis visum est. Quidam testamentum faciens ita instituit, *Sempronius Plotii* [22] *heres esto* : veteres quidem existimabant, errorem nominis esse, et sic institutionem valere, quasi testator *Plotius* nominaretur, et Sempronium [sibi] scripsisset heredem. Sed hujusmodi sententiam crassiorem esse existimamus : neque enim sic homo supinus, imo magis stultus invenitur, ut suum nomen ignoret : sed si quidem ipse testator Plotio cuidam heres extitit : manifestum est sibi Sempronium heredem instituisse, ut per mediam ipsius testatoris personam Plotii heres efficiatur. Et hoc argumentamur ex antiqua regula, quæ voluit *heredem heredis* [23], [*testatoris*] *esse heredem*. Sin autem nihil tale factum est, supervacuam et inanem hujusmodi institutionem esse : nisi prius herede Plotio sibi instituto, sic adjecerit, *Sempronius Plotii heres esto* : tunc etenim existimandum est eum dixisse, *si non Plotius heres sibi fuerit, tunc Sempronium in totum partemve Plotii ex substitutione vocari*; ita ut ex consequentia verborum Plotius quidem institutus, Sempronius autem substitutus inveniatur. Sin autem, neque ipse testator Plotio heres extitit, neque Plotium heredem antea scripsit, et sic Sempronium Plotio heredem esse voluit : nullius esse momenti talem institutionem, cum non est verisimile, in suum nomen [quemquam] errasse. — Dat. 3 kal. August. post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

TIT. XXV.

DE INSTITUTIONIBUS ET SUBSTITUTIONIBUS, ET RESTITUTIONIBUS SUB CONDITIONE [1] FACTIS.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Alexandro.

Cum avum maternum ea conditione filiam tuam heredem instituisse proponas, *si Anthylli filio nupsisset*, non prius eam heredem existere, quam conditioni paruerit, aut Anthylli filio recusante [2], matrimonium impeditum fuerit, manifestum est. — P. P. kal. octob. Anulino et Frontone Conss. 200.

2. Imp. Antoninus A. Cassiæ.

Conditioni [3] sub qua testamento matris tuæ heres instituta es, si non paruisti : locum habet substitutio. Nec enim videri potest sub specie turpium [4] nuptiarum viduitatem tibi indixisse, cum te *filio sororis suæ consobrino* [5] *tuo* probabili consilio *matrimonio jungere* voluerit. Nec extraordinario auxilio indiges : cum ex his [precibus,] quas libello complexa es, declaretur, non per eum [6] stetisse, quominus supremæ voluntati matris tuæ testatricis satisfieret. — P. P. 8 id. Mart. *Romæ*, Antonino A. 4 et Balbino Conss. 214.

3. *Idem*, A. Maxentio et aliis.

Si mater vos sub conditione *emancipationis* [7] heredes instituit, et prius quam voluntati defunctæ pareretur, sententiam [deportationis] pater meruit [8], vel aliter defunctus est : morte ejus, vel alio modo patria potestate liberati, jus adeundæ hereditatis cum sua causa quæsistis. — S. prid. kal. Maji, Sabino et Anulino Conss. 217.

4. Imp. Alexander A. Æmiliano.

Si pater filium, quem in potestate habebat, sub conditione, *quæ in ipsius potestate* [9] *non erat*, heredem scripsit; nec in defectum ejus exhe-

5. L. 78, in fin. D. h. t. — 6. d. L. 78, L. 79, L. 80, D. eod. — 7. L. 95, L. 160, D. de verb. sign. — 8. L. 7, supr.; L. 13, § 3, D. de testam. milit. — 9. *Immo vide* L. 21, infr. de jure delib. — 10. L. 5, supr. de testam.; *adde* L. 9, D. h. t. — 11. L. 46, pr. D. de jure fisci; L. 16, pr. D. de his quæ ut indign. — 12. *Adde* L. 5, supr. de testam.; *fac.* L. 8, D. de condict. caus. data. — 13. *Vide enim* L. 7, supr. de negot. gest.; L. 6, supr. de hered. act.; L. 7, infr. de bon. auctor. jud.; *adde* L. 85, D. de legat. 2; L. 12, D. ad leg. Falcid.; L. 20, D. de condit. instit. — 14. L. 3, § 1, D. de colleg. illic.; L. 1, § 1, D. quod cujuscunque univers. — 15. *Adde* L. 1, § 18, § 19, D. de collation. — 16. L. 31, pr. D. h. t.; § 4, Inst. de hered. qual. et differ. — 17. § ult. Inst. h. t. — 18. L. 73, in fin. D. de legat. 1; L. 26, D. ad SC. Trebell. — 19. L. 35, pr. D. h. t.; L. 16, § 2, D. ad SC. Treb. — 20. *Immo vide* L. 1, § 4, D. h. t. — 21. L. ult. supr. de hered. act. — 22. L. 76, § 1, D. de legat. 2. — 23. L. 7, in fin. D. de acquir. vel omitt. hered.; L. 194, D. de reg. jur.

Tit. XXV. — 1. Lib. 28, D. 7. — 2. L. 1, infr. de his quæ sub modo; L. 31, D. de condit. et demonstr.; *fac.* L. 161, D. de reg. jur. — 3. L. 1, supr. h. t. — 4. L. 63, § 1, D. de condit. et demonstr. — 5. *Confer.* L. pen. § 1, D. de ritu nupt. — 6. L. 1, in fin. supr. h. t. — 7. L. ult. infr. de donat. quæ sub modo; L. 70, D. de condit. et demonstr. — 8. *Adde* L. 44, D. de jure dot.; L. 11, § 11, D. de legat. 3; L. 15, D. quando dies legat.; L. 22, pr. D. ad SC. Trebell.; *fac* § 1, Inst. quib. mod. jus patr. potest solv. — 9. L. 4, D. de hered. inst.; L. 15, D. de condit. instit.; L. 83, D. de condit. et demonstr.; L. 20, § 4, vers. existimo, D. de bon. libert.

redavit, jure testatus [10] non videtur. Cum autem trans mare et longe te agentem sub hac conditione heredem scriptum esse dicas, *si* in *patriam* [11], *quæ in provincia Mauritaniæ erat, regressus fuisses;* nec exheredatum te alleges, si in eum locum non redisses : manifestum est multis casibus non voluntariis, sed fortuitis evenire potuisse, ut eam implere non posses : et ideo adire hereditatem non prohiberis. — P. P. kal. april. Juliano 2 et Crispino Conss. 225.

5. Impp. Valer. et Gallien. Maximo.

Reprehendenda tu magis es, quam mater tua : illa enim si heredem te sibi esse vellet, id, quod est inutile, *matrimonium te dirimere* [12] *cum viro*, non juberet : tu porro voluntatem ejus divortio comprobasti. Oportuerat autem, etsi conditio hujusmodi admitteretur, præferre lucro concordiam [13] maritalem. Enimvero cum boni mores hæc observari vetent, sine ullo damno conjunctionem retinere potuisti. Redi igitur ad maritum sciens hereditatem matris, etiamsi redieris, retenturam [14] : quippe quam retineres, licet prorsus ab eo non recessisses. — P. P. 12 kal. decemb. Valeriano 4 et Gallieno 3 AA. Conss. 258.

Græca constitutio Justiniani.

6. *Iidem*, A. ad Senatum.

Generaliter sancimus, si quis ita verba sua composuerit, ut edicat, *si filius, vel filia intestatus, vel intestata, vel sine liberis* [*aut sine testamento*,] *vel sine nuptiis decesserit*, et ipse, vel ipsa liberos sustulerit, sive nuptias contraxerit, sive testamentum fecerit, firmiter res possideri, et non [15] esse locum substitutioni eorum, vel restitutioni. Si enim nihil ex his fuerit subsecutum, tunc valere conditionem, et res secundum verba testamenti restitui, ut incertus successionis morientis exitus videatur certo substitutionis, vel restitutionis fine concludi. Cui enim ferendus est intellectus, si forsitan testamentum quidem non fecerit, posteritatem autem habuerit : propter hujusmodi verborum angustias liberos ejus omni pene fructu paterno defraudari? Viam itaque impiam obstruentes, ut ne quis alius deviet, hujusmodi facimus sanctionem : et hanc legem in perpetuum valituram inducimus, tam patribus quam liberis gratam : quo exemplo etiam aliis personis, licet extraneæ sint, de quibus hujusmodi aliquid scriptum fuerit, medemur. Cum autem invenimus excelsi ingenii Papinianum in hujusmodi casu, in quo pater filiis suis substituit, [nulla] liberorum ex his procreandorum [adjectione] habita optimo intellectu disposuisse, evanescere [16] substitutionem, si is qui substitutione prægravatus est, pater efficiatur, et liberos sustulerit, intelligentem non esse verisimile, patrem, si de nepotibus cogitaverit, talem fecisse substitutionem humanitatis intuitu hoc, et latius et pinguius interpretandum esse credidimus, [ut] et si quis naturales filios habeat, et partem eis reliquerit : vel dederit usque ad modum quem nos statuimus, et substitutioni eos subjugaverit, nulla liberorum eorum mentione facta, et hic intelligi evanescere substitutionem, liberis eam excludentibus [17], et intellectu optimo his, qui ad substitutionem vocantur, obsistente, et non concedente ad eos eam partem venire : sed ad filios, vel filias, nepotes, vel neptes, pronepotes, vel proneptes morientis transmittente, et non aliter substitutione locum accipiente, nisi ipsi liberi sine justa sobole decesserint : ut quod inter justos liberos sancitum est, hoc et in naturales filios extendatur. Quæ omnia et in legatis, et fideicommissis specialibus locum habere sancimus. — Dat. 11 kal. Augusti, *Constantinop.* Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

7. *Iidem*, A. Joanni P. P.

Si quis heredem scripserit sub tali conditione, *si ille consul factus fuerit* [18], *vel prætor :* vel ita filiam suam instituerit heredem, *si nupta fuerit :* vivo autem testatore vel ille consul processerit, vel prætor fuerit factus, vel filia ejus nupta fuerit, vel adhuc vivo testatore consulatum quidem, vel præturam ille deposuerit, filia autem ejus [a marito] diverterit, omni veterum dubitatione explosa, sancimus, quandocunque impleta fuerit conditio, sive vivo [19] eo, sive mortis tempore, sive post mortem; conditionem videri esse completam. Quod et in legatis, et fideicommissis et libertatibus obtinendum esse censemus, ne, dum nimia utimur circa hujusmodi sensus subtilitate, judicia testantium defraudentur. — Dat. 9 kal. August. *Constantinop.* post consulatum Lampad. et Orestis VV. CC. 531.

8. *Iidem*, A. Joanni P. P.

Si testamentum ita scriptum inveniatur. *Ille heres esto secundum conditiones infra* [20] *scriptas*, si quidem nihil est adjectum, neque aliqua conditio in testamento posita est : supervacuam [21] esse conditionum pollicitationem sancimus, et testamentum puram habere institutionem. Et argumento utimur, quod Papinianus respondit [22] : *Vicos reipublicæ relictos, qui proprios fines habebant, non ideo ex fideicommisso minus deberi, quod testator fines eorum, et certaminis formam, quod celebrari singulis annis voluit, alia scriptura se declaraturum promisit, ac postea morte præventus non fecit.* Sin autem conditiones quasdam in quavis parte testamenti posuit : tunc videri ab initio conditionalem esse institutionem, et sic omnia compleri tanquam si testator ipsas institutiones eisdem conditionibus copulasset, quæ infra conscriptæ sunt. — Dat. 6 kal. August. *Constantinop.* post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

9. *Iidem*, A. Joanni P. P.

Cum quidam prægnantem habens conjugem, scripsit heredem ipsam quidem suam uxorem ex parte, ventrem vero ex alia parte, et adjecit, *si non posthumus natus fuerit alium sibi heredem esse :* posthumus autem natus impubes decessit : dubitabatur, quid juris sit, tam Ulpiano, quam Papiniano viris disertissimis voluntatis esse quæstionem scribentibus : cum opinabatur Papinianus eundem testatorem voluisse posthumo nato, et impubere defuncto, matrem [23] magis ad ejus venire successionem, quam substitutum. Si enim suæ substantiæ partem uxori dereliquit : multo magis, et luctuosam [24] hereditatem ad matrem venire curavit. Nos itaque in hac specie Papiniani dubitationem resecantes, substitutionem quidem in hujusmodi [25] casu, ubi posthumus natus adhuc impubes viva matre decesserit, respuendam esse censemus. Tunc autem tantummodo substitutionem admittimus, cum posthumus minime editus fuerit, vel post ejus partum mater prior decesserit. — Dat. 3 kal. August. *Constantinop.* post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

TIT. XXVI.

DE IMPUBERUM [1] ET ALIIS [2] SUBSTITUTIONIBUS.

1. Impp. M. Ælius et Antoninus AA. Secundo.

Cum heredes ex disparibus partibus instituti, et invicem substituti sunt, nec in substitutionem facta est ullarum partium mentio : verum est, non alias [3] partes testatorem substitutioni tacite inseruisse, quam quæ manifeste [in] institutione expressæ sint. — Dat. Claro 2 et Severo Conss. 171.

2. Impp. Severus et Antoninus AA. Frontiniæ.

Hereditatem quidem defuncti intestati filii delatam tibi, dubitari non oportet : substitutio enim testamento patris facta, ad pubertatis tempora porrigi non potest : quia ipso, et aliis non [4] ejusdem conditionis heredibus institutis, et invicem substitutis, propter eorum personam, quibus in unum casum duntaxat substitui potest, etiam in filio idem debere servari, et ratio suadet, et divus [5] Marcus pater constituit. — P. P. 6 kal. August. Chilone et Libone Conss. 205.

3. Imp. Alexander A. Achillæ.

Heres instituta matris testamento, si successionem ex testamento omisisti, et ab intestato bonorum possessionis jus habere voluisti : substituto [6] locum quin feceris, in dubium non venit. Proinde, si substitutus hereditatem amplexus est, actionibus quæ [tibi] adversus matrem competebant, ipsum convenire, non successionem ab intestato potes vindicare. — P. P. 11 kal. septemb. Maximo 2 et Æliano Conss. 224.

4. *Idem*, A. Firmiano.

Quamvis placuerit, substitutionem impuberi, qui in potestate testatoris fuerit, a parente factam ita, *si heres non erit*, porrigi [7] ad eum casum, quo posteaquam heres extitit, impubes decessit, si modo non contrariam [8] defuncti voluntatem extitisse probetur : cum tamen proponas ita substitutionem factam esse, *Si mihi Firmianus filius, et Ælia uxor mea* (*quod* [9] *abominor*) *heredes non erunt, in locum eorum Publius Firmia-*

10. d. L. 15, D. de condit. inst.; d. L. 83, D. de condit. et demonstr. — 11. d. L. 4, § 1, D. de hered. inst. — 12. L. 8, in fin. D. de usu et habit.; *fac.* L. 4, L. 5, supr. de repud. et jud. de morib. sublato; *adde* L. 15, D. de condit. instit. — 13. L. 20, supr. de inoff. testam. — 14. d. L. 8, in fin.; d. L. 15. — 15. *Fac.* L. 85, D. de hered. instit.; L. 4, infr. de verb. signif. — 16. L. 30, infr. de fideicom.; L. 85, in fin. D. de hered. instit.; L. 43, D. de vulgari et pupill. substit. — 17. *Adde* L. 77, § 13, D. de legat. 2. — 18. L. 21, pr. vers. at si incerta, D. quando dies legat. — 19. *Fac.* L. 91, in fin. D. de condit. et demonstr.; L. 18, pr. de manum. testam. — 20. L. 77, in fin. D. de legat. 2. — 21. *Immo obst* L. 9, § 5, D. de hered. instit. — 22. d. L. 77, in fin. — 23. § 2 Inst. de SC. Tertull; L. 11 infr. commun. de success. — 24. d. § 2; d. L. 11. L. 7, in fin. D. unde liberi; L. 4, infr. ad SC. Tertull.; L. 72, pr. D. de condit. et demonstr. — 25 *Confer* L. 8, infr. tit. prox.

Tit. XXVI. — 1. Lib. 28, D. 6; Lib. 2, Inst. 16. — 2 d. tit. 6, Lib. 2, Inst. 15. — 3. L. 5, L. 8, in fin.; L. 10, pr.; L. 24. D. de vulg. et pupill. substit.; § 2, Inst. de vulg. substit. § 7, in fin. Inst. de pupill. substit. — 4. L. 4, § 2, D. de vulg. et pupill. substit; L. 6, supr de testam. milit. — 5. d. L. 4. § 2. — 6. L. 60 vers. nam filius, D. de adquir. vel omitt. hered. — 7. L. 4, pr. D. de vulg. et pupill. substit. — 8. L. 24, in fin. D. t. — 9. L. 41, in fin. D. d. t.

nus heres esto : manifestum est, in eum casum factam substitutionem, quo utrique heredum substitui potuit. — P. P. 4 kal. Jul. Fusco 2 et Dextro Conss. 226.

5. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Hadrianæ.

Post aditam [10] hereditatem directæ substitutiones non impuberibus filiis factæ, expirare solent. — P. P. 10 kal. Jun. ipsis 4 et 3 AA. Conss. 290.

6. *Iidem*, AA. et CC. Quintiano.

Testamento [jure] facto, multis institutis heredibus, et invicem substitutis [11] : adeuntibus suam portionem, etiam invitis [12] coheredum repudiantium accrescit portio. — *Sine die et consule.*

7. *Iidem*, AA. et CC. Feliciano.

Si testamento [jure] facto intra pupillarem ætatem et in sua potestate constitutæ filiæ [13], *si intra pubertatem decesserit*, directis verbis pater substituit : heredem te factum eo testamento [14] post eventum conditionis, intestati successionem exclusisse constat. — V. S. kal. Januar. *Sirmii*, AA. Conss.

8. *Iidem*, AA. et CC. Patronæ.

Precibus tuis manifestius exprimere debueras, maritus quondam tuus miles [15] defunctus, quem testamento facto heredem communem filium vestrum instituisse proponis, et secundum heredem scripsisse : utrumne in primum casum, an [in] secundum filio suo, quem habuit in potestate mortis tempore, si intra decimum quartum suæ ætatis annum, aut postea [16] decesserit, substituerit. Nam non est incerti juris, quod si quidem in patris militis positus potestate : primo tantum casu habuit substitutum, et patri heres extitit : eo defuncto ad te omnimodo [ejus] pertineat successio. Si vero substitutio in secundum [17] casum, vel expressa, vel compendio, non usque ad certam ætatem facta reperiatur : si quidem intra pubertatem decesserit, eos habeat heredes, quos pater ei constituit, et adierint hereditatem. Si vero post [18] pubertatem, [tunc] ejus te successionem obtinente, veluti ex causa fideicommissi, bona, quæ cum moreretur, patris ejus fuerint, a te peti possunt. — S. V. id. april. AA. Conss. 293.

9. Imp. Justinian. A. Mennæ P. P.

Humanitatis intuitu parentibus indulgemus, ut si filium, nepotem, vel pronepotem cujuscunque sexus habeant, nec alia proles descendentium eis sit, iste tamen filius vel filia, nepos vel neptis, pronepos vel proneptis mente captus [19], vel mente capta perpetuo sit : vel si duo vel plures isti fuerint, nullus vero eorum sapiat, liceat iisdem parentibus legitima portione ei, vel eis relicta, quos voluerint his substituere : ut occasione hujusmodi substitutionis ad exemplum pupillaris, querela nulla contra testamentum eorum oriatur : ita tamen, ut si postea [resipuerit, vel] resipuerint, talis substitutio cesset. Vel si filia, aut alii descendentes ex hujusmodi mente capta persona sapientes sint : non liceat parenti, qui, vel quæ [20] testatur, alios, quam ex eo descendentes, unum vel certos, vel omnes substituere. Sin vero etiam liberi testatori, vel testatrici sint sapientes, ex his vero personis, quæ mente captæ sunt, nullus descendat, ad fratres [21] eorum unum, vel certos, vel omnes eandem fieri substitutionem oportet. — Dat. 3 idib. decemb. *Constantinop.* DN. Justiniano A. P. P. 2 Cons. 528.

10. *Idem*, A. Joanni P. P.

Cum quidam duobus [22] impuberibus filiis suis heredibus institutis adjecit, *si uterque impubes decesserit, illum sibi heredem esse :* dubitabatur apud antiquos legum auctores, utrumne tunc voluerit substitutum admitti, cum uterque filius ejus in prima ætate decesserit : an alterutro decedente, illico substitutum in ejus partem succedere. [Et] placuit Sabino, substitutionem tunc locum habere, cum uterque decesserit : cogitasse enim patrem primo [filio] decedente, fratrem [23] suum in ejus portionem succedere. Nos ejusdem Sabini veriorem sententiam existimantes non aliter substitutionem admittendam esse censemus, nisi uterque eorum [in] prima ætate decesserit. — Dat. 6 kal. August. *Constantinop.* post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

11. *Idem*, A. Joanni P. P.

Si quis duobus heredibus institutis filio suo impuberi eos una cum alio tertio substituerit, et verba testamenti ita composuerit : *Quisquis* [24] *mihi heres erit, et Titius filio meo heres esto*, secundum quod apud Ulpianum invenimus, mortuo impubere filio, quærebatur quomodo ad substitutionem vocentur tres substituti : utrumne duo priores, qui et patri heredes fuerant scripti, in dimidiam vocentur, tertius in reliquam dimidiam? an tres substituti, unusquisque ex triente, ad substitutionem vocentur? Alia applicata dubitatione, si quis heredem ita scripserit, *Titius una cum filiis* [*suis*] *et Sempronius heredes mihi sunto :* et in præsenti [enim] specie quærebatur secundum Ulpianum voluntas testantis utrumne Titium una cum filiis suis in dimidiam vocet, et Sempronium in aliam dimidiam : an omnes [in] virilem portionem? Nobis autem in prima quidem specie videtur tres substitutos, unumquemque in trientem [25] vocari : in secunda autem specie, cum et natura pater [26] et filius eadem esse persona pene intelligantur, dimidiam quidem partem [Titio] cum filiis suis, alteram autem partem Sempronio adsignari. — Dat. 7 kal. August. *Constantinop.* post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

TIT. XXVII.

DE NECESSARIIS [SERVIS [1]] HEREDIBUS INSTITUENDIS, VEL SUBSTITUENDIS.

1. Imp. Antoninus Aufidio et aliis.

Cum servi constituti, sub appellatione *libertorum* heredes scripti essetis, ea scriptura benigna interpretatione perinde habenda est, ac si liberi, et heredes instituti fuissetis. Quod in legato [2] locum non habet. — Accepta 7 kal. Mart. Prisco et Apollinare Conss. 170.

2. Imp. Pertinax A. Lucretio.

Is, qui solvendo non est, heredem necessarium [3] etiam in fraudem creditorum relinquere potest. Sed si pignori datus fuisti, et in eadem causa permansisti : ne ab eo quidem debitore, qui solvendo non fuit, liber et heres necessarius existere potuisti. — P. P. 11 kal. april. Falcone et Claro Conss. 194.

3. Impp. Diocletianus et Maxim. AA. et CC. Felici.

Si tutor [4] ancillam tuam contubernio suo conjunxit, ac post heredem eam instituit : neque dominium ex hujusmodi facto tibi auferri potuit : et ut ejus aditione jussu tuo tibi per hanc successio quæratur [jure] concessum habes facultatem. — S. 16 kal. Januar. *Sirmii*, AA. Conss. 293.

4. Imp. Justinian. A. Juliano P. P.

Cum quidam suum pupillum heredem instituit, et servo directis verbis libertatem reliquit, et in secundo gradu, in quo pupillarem substitutionem faciebat, ipsum servum sine libertate pupillo suo substituit : *quærebatur* inter prudentes, si ex hujusmodi substitutione heres necessarius pupillo existeret? Causa enim altercationis ex veteri regula orta est, qua omnibus placuerat hunc servum necessarium heredem domino fieri, cui in eodem gradu [5] et hereditas et libertas relinquebatur. In præsenti autem non in unum tam libertas, quam substitutio congregata est, sed in alium, et alium gradum. Nobis itaque eandem altercationem decidentibus mirabile visum est, si quis putet ex hujusmodi scrupulositate impedire testatoris voluntatem, maxime domini, et existimet non fieri servum heredem necessarium, sed ei licentiam præstet, et libertatem consequi, et hereditatem respuere, et domini voluntati reclamare. Qui si hoc facere tentaverit, etiam puniendus est. Sit itaque, et vivo pupillo liber, quia testator hoc voluit, et mortuo pupillo necessarius heres, quia et hoc voluit testator. — Dat. 15 kalend. decemb. *Constantinop.* Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

5. *Idem*, A. Joanni P. P.

Quidam cum testamentum conderet, duobus heredibus scriptis, unum quidem ex parte instituit, servum autem suum, cujus et nomen addidit, ex reliqua parte sine libertate scripsit heredem, et postea eundem servum alii legavit [6], vel post institutionem heredis servum per legatum alii adsignavit, et tunc heredem eum sine libertate instituit : *dubitaba-*

10. L. 6, infr. de legat. — 11. L. 1, supr. quando non petent. partes; L. 1, supr. de successorio edict.; L. 9, D. de suis et leg t. hered. — 12. L. 55, D. de adquir. vel omitt. hered.; L. un. infr. de caducis toll.; *fac.* L. 1, D. de adquir. vel omitt. hered; L. un. infr. de caducis toll.; *fac.* L. 1, D. de adquir. vel omitt. hered. — 13 L. 2, D. de vulg. et pupill. substit. — 14. L. 3 D. d. t. — 15. L. 6, supr. de testam. milit. — 16. L. 15, D. de vulg. et pupill. substit. — 17. L. 2, § 1, D. d. t. — 18. L. 6, supr. de testam. mil.; L. 15, D. de vulg. et pupill. substit. — 19. § 1, Inst. de pupill. substit.; L. 43, pr. D. de vulg. et pupill. substit.; *adde* L. 51, pr. D. de hered. petit. — 20. *Confer.* L. 33, pr. D. de vulg. et pupill. substit. — 21. L. prox. infr. h. t. — 22. L. 25, L. 42, D. de vulg. et pupill. subst. — 23. d. L. 25; *adde* L. 9, in fin. supr. h. t. — 24. L. 5, D. de vulg. et pupill. substit. — 25. *Immo vide* L. 9, D. de vulg. et pupill. substit. — 26. *Adde* L. 22, § 1, infr. de agric. et censitis.

Tit. XXVII. — 1. § 1, Inst. quib. ex caus. manum. — 2. *Vide tamen* L. 7, supr. de testam. milit.; N. 78, c. 4; *adde* L. 5, infr. h. t. — 3. L. 42, L. 60, L. 83, D. de hered. inst. d. § 1. — 4. *Fac.* L. 7, § 3 D. pro emptore. — 5. L. 2, D. de manum. testam. — 6. L. 10, § 1, D. d. t.